

พิธีกรรมและคุณค่าการใช้สั้มป๋อยในวัฒนธรรมล้านนา Ritual and Valuation of Acacia Concinna (Sompoy) in Lanna Culture

พระอธิการโยธิน อินทะนะ¹, จีระศักดิ์ ปันลำ², สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์³
Phra Adhikarn Yotin Intana¹, Jeerasak Punlam², Somchan Sripraschayanon³

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

Master of Arts Program in Buddhist Studies,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Lampang Buddhist College
Corresponding Author, E-mail: sartsirin@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาคติ ความเชื่อและการใช้สั้มป๋อยในพิธีกรรมในล้านนา และ 2) เพื่อศึกษาพิธีกรรม คุณค่า และการตีความเชิงสัญลักษณ์ พิธีกรรมการใช้สั้มป๋อยในล้านนา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้เครื่องมือ ได้แก่ การศึกษาข้อมูลเชิงเอกสารและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 16 รูป/คน เพื่อนำมาวิเคราะห์พิธีกรรม คุณค่า และสัญลักษณ์แห่งการใช้สั้มป๋อยในวัฒนธรรมล้านนา

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า 1) สั้มป๋อยเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในพิธีกรรมในการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดกระทั่งตาย เป็นพืชและสมุนไพรที่เชื่อว่า ศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แสดงความเคารพ ขบไล่สิ่งชั่วร้าย สิ่งอัปมงคล และสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและผู้อื่น 2) สั้มป๋อยได้นำมาใช้ในพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าตามความเชื่อในล้านนา ดังนี้ (1) การใช้ในพิธีกรรมงานมงคล (2) ในพิธีกรรมงานอวมงคล (3) การใช้เพื่อแสดงความเคารพ (4) การใช้ในพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ และ (5) การใช้เพื่อชำระล้างไทยธรรมให้บริสุทธิ์ ส่วนการตีความเชิงสัญลักษณ์พิธีกรรมการใช้สั้มป๋อยในล้านนาถูกตีคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ ได้แก่ (1) การตีคุณค่าเชิงความเชื่อ (2) การตีคุณค่าเชิงภูมิปัญญาท้องถิ่น (3) การตีคุณค่าเชิงพิธีกรรม และ (4) การตีคุณค่าเชิงหลักคำสอน เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจถึงบาปบุญและ

จรรโลงไว้ซึ่งความดีงาม องค์ความรู้จากการวิจัย คือ คติ ความเชื่อ คุณค่าเชิงลักษณะ
เกิดจากความกลัวและความเชื่อที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม ที่
ได้รับการสืบทอดมาถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: พิธีกรรม; คุณค่า; สัมป่อย; วัฒนธรรมล้านนา

Abstract

The objectives of this research are as follows: 1) to study an apocalypse, belief, and use of Sompoy in Lanna rituals; and 2) to study the ritual, value, and symbolic interpretation of the ritual of using Sompoy in Lanna. It is a qualitative research using tools such as the study of documents and in-depth interview with a group of 16 key informants to analyze the rituals, values, and symbols of using Sompoy in Lanna culture.

The results of study indicate that 1) Sompoy is the local wisdom that to be applied in the rituals of life from birth until death. It is a sacred plant and herb used for religious ceremonies, to be used for showing respect, to expulse of evil and bring goodness purity to oneself and others; and 2) Sompoy is applied in Buddhist ritual reflects the values of beliefs in Lanna in the followings: (1) to use Sompoy in inauspicious rituals; (2) to use in auspicious ceremony; (3) to use for showing respect; (4) to use in superstitious rituals; and (5) to use for cleaning the gifts to be pure. In addition, symbolic interpretation of the ritual of using Sompoy in Lanna is as symbolic value followings: (1) the interpretation of the belief; (2) the interpretation of local wisdom; (3) interpretation of rituals; and (4) interpretation of doctrines in order to teach Buddhists for understanding of sin, merit, and preserving the goodness. The body of knowledge indicates that the apocalypse, beliefs, and idiosyncratic values have arose from fears and beliefs that reflect physical, mental, and social values and have been passed down to the present.

Keywords: Ritual; Valuation; Sompoy; Lanna Culture

บทนำ

ดินแดนล้านนาไทยมีความเจริญรุ่งเรืองมายาวนาน 1,200 ปี เป็นดินแดนที่มีอารยธรรมและวัฒนธรรมโดดเด่นเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตน สังคมชาวล้านนามีความเชื่อดั้งเดิมในการเคารพผี ไสยศาสตร์และศาสนาพราหมณ์ เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่มาในดินแดนล้านนาก็ได้รับคำสอนมาเป็นแนวทางการใช้ชีวิตและผสมผสานพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ (มณี พยอมยงค์, 2543: 2-4) นอกจากนี้ ในพื้นภาคเหนือได้มีธรรมเนียมนิยมในการแต่งวรรณกรรม เพื่อสร้างความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาจนทำให้วรรณกรรมล้านนามีอยู่จำนวนมากกว่า 227 เรื่อง (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2546: 56-60) ซึ่งเป็นผลงานทางภาษาที่จารึกด้วยอักษรล้านนา ทั้งที่เป็นผลงานแบบมุขปาฐะและแบบลายลักษณ์ที่ได้ช่วยกันผลิต สืบทอด ยึดถือเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติจนกระทั่งเป็นค่านิยมในสังคมที่ยอมรับและหล่อหลอมให้มีลักษณะเฉพาะที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมตามความเชื่อและวิถีชีวิตแบบล้านนา (ลมูล จันทร์หอม, 2538: 7)

นอกจากธรรมเนียมการสร้างหรือจารึกคัมภีร์ถวายไว้ในพระพุทธศาสนาตามวัดโดยเชื่อว่า จะได้รับอานิสงส์มากแล้ว ยังเป็นการช่วยค้ำจุนกิจการทางพระพุทธศาสนาด้านการเผยแผ่ สร้างโลกทัศน์แห่งการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง และสืบสานวัฒนธรรมอันดีงามให้แก่ท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมที่เป็นหลักการประพฤติปฏิบัติที่สร้างขวัญกำลังใจ รวมถึงเป็นสิ่งสร้างสรรค์ที่แฝงหลักคิดอันดีงามให้แก่สังคม ซึ่งพิธีกรรมจะสอดแทรกสาระธรรมทางพระพุทธศาสนา สร้างความรัก ความสามัคคีและให้ตระหนักรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต โดยเฉพาะในสังคมล้านนาที่ทำพิธีกรรมเพื่อบูชาจิตใจให้บริสุทธิ์ หมัดจตจากสิ่งเศร้าหมองต่าง ๆ และถูกต้องตามครรลองแห่งจารีตประเพณีที่บรรพบุรุษได้สืบสานมากระทั่งปัจจุบัน

โดยพิธีกรรมในวัฒนธรรมล้านนานั้น สัมป่อยถือเป็นพืชที่มีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นธรรมเนียมนิยมในการนำผักแห้งมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเตรียมน้ำเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมอันเป็นสิริมงคล ชาวเหนือเรียกว่า น้ำเข้าหมิ่นสัมป่อย และจัดเป็นน้ำสุคันโหทะกะที่หมายถึง น้ำอบน้ำหอมที่เจือปนด้วยขมิ้นซึ่งมีสีเหลืองอ่อน แล้วนำผักแห้งของสัมป่อยปิ้งไฟให้หอมแล้วหักเป็นท่อนใส่ลงไปด้วย โดยมีความเชื่อว่า ผู้ที่มีคาถาอาคมหากพลาดพลั้งไปลอดสิ่งต่าง ๆ จนทำให้คาถาเสื่อม เช่น ลอดราวผ้าขึ้น ลอดใต้ร้านบวบ ลอดเครือกล้วย หากใช้น้ำสัมป่อยลูบตามตัวหรืออาบน้ำแช่ผักสัมป่อย

แล้ว คาถาที่เสื่อมไปนั้นจะกลับคืนมา ขณะที่วรรณกรรมปณณาคกุมารชาดกได้รับบุถึงสัมป่อยว่า เป็นสิ่งพิเศษที่ใช้ในพิธีสำคัญหรือหากต้องการเพิ่มความสำคัญแก่พิธีการ ต้องใส่ฝักสัมป่อยจำนวน 7 ข้อ หรือ 7 เมล็ด จากความเชื่อเกี่ยวกับการต่อสู้ระหว่างพญาควยทรรพากับทรีผู้ลูก ซึ่งผลสัมป่อยได้หล่นถูกพญาควยทรีจนมีฤทธิ์มากและได้ทำปิณฑาพญาควยทรรพเป็นผู้เป็นบิดาที่ปรากฏในพรหมจักกชาดกว่า

“ในอดีตกาล พญาควยทรรพาดนมฤทธิ์มาก แม่มนุษย์และเทวดาเกรงกลัวอาศัยอยู่ในป่าใหญ่ โดยมีเทวดาได้ทำนายไว้ว่า ภายภาคหน้าจะถูกลูกฆ่าตาย ทำให้บรรดาลูกที่คลอดออก จะถูกขวิดตายหมดทุกตัว ทำให้บรรดาเมียพญาควยเกิดความเศร้าโศกที่ต้องสูญเสียลูกจากคำสั่งพญาควยผู้เป็นสามี ต่อมานางควยตนหนึ่งได้ตั้งครรภ์และแอบหนีจากฝูงไปซ่อนตัวในถ้ำ และคลอดลูกออกมาชื่อทรี โดยนางควยสั่งสอนลูกอย่าต้องออกจากถ้ำเป็นอันขาด แต่ด้วยความรีบร้อน ต้องตั้งที่จะออกไปทำให้แม่ควยได้เล่าความจริงให้ลูกฟังว่า ทรีผู้พ่อจะขวิดลูกควยตัวผู้ทั้งหมด เมื่อทรีได้ฟังแล้วเกิดความโกรธแค้นพญาควยทรรพ จึงฝึกฝนตนเองให้แข็งแรงเพื่อปกป้องแม่ให้ปลอดภัย แต่ในที่สุดทรีก็จึงตัดสินใจไปพบพญาควยทรรพและได้ต่อสู้กันเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน บังเอิญพญาทรรพได้เอาหลังไปชนต้นมะขามป้อม ทำให้ลูกมะขามป้อมตกลงมาถูกตัวของทรรพจนฤทธิ์เดชเสื่อมลงไป พญาควยทรรพกลัวจะพ่ายแพ้จึงพยายามอึดใจกระหน่ำไล่ขวิดทรีอย่างสุดแรง จนร่างทรีทรุดลงไปฝังต้นสัมป่อยทำให้น้ำค้ำจากใบสัมป่อยหล่นลงมาใส่หัวทรี จนเกิดพละกำลังขึ้นอย่างน่าอัศจรรย์ ทำให้ทรีผู้เป็นลูกได้ขวิดพญาควยทรรพผู้เป็นพ่อ เลือดพุ่งใส่ทะลักจนถึงแก่ความตายลงทันที” (สิงหะ วรรณสัย, 2522; ประคอง กระแสชัย, 2524)

นอกจากนี้ วรรณกรรมสัมป่อยได้ปรากฏในพรหมจักกชาดก (ชาดกล้านนาแปลงมาจากเรื่องรามเกียรติ์) ทำให้ชาวล้านนามีธรรมเนียมใช้สัมป่อยเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยนำมาผสมกับน้ำอาบหรือใช้ประพรมน้ำมนต์เพื่อให้เกิดสิริมงคล (สิริมงคล) ต่อตนเองและครอบครัว ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาพิธีกรรมและคุณค่าการใช้สัมป่อยที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวล้านนา โดยการศึกษาคติ ความเชื่อ คุณค่า และการตีความเชิงสัญลักษณ์ของพิธีกรรมการใช้สัมป่อย เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง ตลอดจนเป็นการศึกษาวรรณกรรมล้านนาที่มีคุณค่าและอิทธิพลต่อความ

เชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ภาษา วรรณกรรม บุคคลและสังคม ทั้งนี้ เพื่อให้เข้าใจหลักพุทธธรรมที่สอดแทรกในวรรณกรรมที่มีต่อวัฒนธรรมอันดีงามในสังคมล้านนาต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาคติ ความเชื่อและการใช้สัมป่อยในพิธีกรรมในล้านนา
2. เพื่อศึกษาพิธีกรรม คุณค่าและการตีความเชิงสัญลักษณ์พิธีกรรมการใช้สัมป่อยในล้านนา

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของสัมป่อยที่มีต่อวัฒนธรรมในล้านนา

2. พื้นที่การวิจัย เป็นการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือ วรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้สัมป่อยในพิธีกรรมต่าง ๆ ในวรรณกรรมล้านนา โดยพื้นที่ในภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และแม่ฮ่องสอนที่นำสัมป่อยมาใช้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และสะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของความเชื่อในพิธีกรรมล้านนาปัจจุบัน

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 16 รูป/คน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มพระสังฆาธิการ/พระสงฆ์ 5 รูป 2) กลุ่มนักวิชาการด้านศาสนาและวัฒนธรรม 6 รูป/คน และ 3) กลุ่มมัคทายก (ปู่อาจารย์) ผู้เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม 5 คน

4. เครื่องมือการวิจัย คณะผู้วิจัยใช้เครื่องมือการวิจัย ได้แก่

4.1 การศึกษาเอกสาร คณะผู้วิจัยได้ศึกษาประวัติ ความเป็นมาเพื่อวิเคราะห์พิธีกรรมและคุณค่าการใช้สัมป่อยที่มีต่อวัฒนธรรมในล้านนา โดยการศึกษากรอบทางด้านเนื้อหาเพื่อนำไปสู่ประเด็นที่จะสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับคุณค่าการใช้สัมป่อย ตลอดจนบริบทพื้นที่ของชุมชนที่จะนำไปสู่การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมในล้านนาได้อย่างถูกต้อง

4.2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การศึกษาประเด็นปัญหากรอบแนวคิด ทฤษฎี และจุดมุ่งหมายของการวิจัย โดยกำหนดแบบสอบถามเพื่อวิเคราะห์พิธีกรรมและคุณค่าการใช้สัมป่อยที่มีต่อวัฒนธรรมในล้านนา โดยการตั้งประเด็นคำถามปลายปิดและปลายเปิด รวมทั้งการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ และให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นใน

เนื้อหาตามวัตถุประสงค์โดยผู้ทรงคุณจำนวน 3 รูป/คน เพื่อนำไปสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากนั้น นำไปวิเคราะห์พิธีกรรมและคุณค่าการใช้สัมป่อยที่มีต่อวัฒนธรรมในล้านนาให้ถูกต้องเหมาะสม

5. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งเป็น 5 ระยะ ดังนี้

5.1 การศึกษาเชิงเอกสาร เพื่อศึกษาเกี่ยวกับประวัติ ความเป็นมา คติ ความเชื่อของวัฒนธรรมล้านนา พิธีกรรมและคุณค่าการใช้สัมป่อยในวัฒนธรรมล้านนา โดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือ วรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์พื้นเมือง รายงานการวิจัย บทความวิจัย บทความวิชาการ หนังสือพิมพ์ ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

5.2 การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายแต่ละพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Sampling) ที่ได้จากลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ทั้งนี้ เพื่อศึกษาพิธีกรรมและคุณค่าการใช้สัมป่อยในวัฒนธรรมล้านนาจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 16 รูป/คน

5.3 การติดต่อขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือที่จะเข้าสัมภาษณ์ และการนัดวัน เวลา สถานที่ในการสัมภาษณ์ จากนั้น ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 กลุ่มดังกล่าว

5.4 การสรุปองค์ความรู้ การเผยแพร่ความรู้ในวารสารและจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสารเกี่ยวกับประวัติ ความเป็นมา คติ ความเชื่อของวัฒนธรรมล้านนา พิธีกรรมและคุณค่าการใช้สัมป่อยในวัฒนธรรมล้านนาที่ได้ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ วรรณกรรม และเอกสารที่เกี่ยวข้อง และนำไปสร้างเครื่องมือสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการหาความเห็นเกี่ยวกับพิธีกรรมการใช้สัมป่อยในล้านนา 2) การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 16 รูป/คน เพื่อตีความเชิงสัญลักษณ์พิธีกรรมการใช้สัมป่อยในล้านนาให้ถูกต้องเหมาะสม

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้สามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้ 1. คติ ความเชื่อและการใช้สัมป่อยในพิธีกรรมในล้านนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นนิยมใช้สัมป่อยเพื่อการดำรงชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงตาย โดยการใช้สัมป่อยเป็นอาหารและยาสมุนไพรในการดูแลสุขภาพ

ตนเอง ซึ่งคุณสมบัติเปรียบที่ถูกลำเอียงมาใช้กำจัดการบงการสิ่งสกปรกในภาชนะเครื่องเงิน เครื่องทองตามความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และตามความเชื่อในลัทธิศาสนา สัมป่อยถือเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์ที่นำมาใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การแสดงความเคารพผู้ใหญ่ การขับไล่สิ่งชั่วร้าย สิ่งอัปมงคล เสนียดจัญไร ตลอดจนการนำไปใช้เพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ทางด้านคาถา อาคม ของขลังและสร้างสิริมงคล ซึ่งสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สัมป่อยในชุมชน โดยเชื่อในอำนาจของสัมป่อยที่มีสรรพคุณช่วยปลดปล่อยสิ่งเลวร้าย แก้อาพาถและทำให้เกิดความดีแก่ตนเองและอื่น (ณรงค์ ปัดแก้ว, 2564)

2. พิธีกรรมและคุณค่าของการใช้สัมป่อยในลัทธิศาสนา เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ในแต่ละพื้นที่จะประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อและความศรัทธาแตกต่างกันไปตามปัจจัยทางสภาพแวดล้อมและการดำรงชีวิต โดยเฉพาะภาคเหนือที่มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นแบบอย่างที่มีการสืบทอดต่อกันมาแต่ช้านาน โดยสัมป่อยถูกนำมาใช้ในพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าตามความเชื่อในลัทธิศาสนา ดังนี้

2.1 การใช้สัมป่อยในพิธีกรรมงานมงคล เพื่อเป็นเครื่องมือที่ช่วยปกป้องคุ้มครองและเป็นการสั่งสมความรู้ในการช่วยเหลือให้เกิดความมั่นคงทั้งทางร่างกายและจิตวิญญาณ เพราะเชื่อว่า สัมป่อยมีความสำคัญในการรักษาจิตใจที่จะไปสร้างพลังชีวิตให้สามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของโชคชะตาได้

2.2 การใช้สัมป่อยในพิธีกรรมงานอวมงคล การใช้สัมป่อยอาบศพเพื่อหนุนส่งดวงวิญญาณให้ไปสู่สุคติภูมิ และระยะเวลาการบำเพ็ญกุศลศพที่ใช้สัมป่อยในการอุทิศส่วนบุญแก่ผู้วายชนม์ โดยเฉพาะการทำให้เกิดความบริสุทธิ์แก่ผู้ตาย ตลอดจนการใช้สัมป่อยภายหลังการเผาศพเพื่อล้างอาถรรพ์และป้องกันไม่ให้ผีติดตามผู้ร่วมงาน

2.3 การใช้สัมป่อยเพื่อแสดงความเคารพ จารีตปฏิบัติในวัฒนธรรมล้านนาที่มีธรรมเนียมมาแต่โบราณในการใช้สัมป่อยในเทศกาลวันปีใหม่เมือง (สงกรานต์) เพื่อเป็นการแสดงถึงความบริสุทธิ์ใจในการขอขมาโทษ (สุมา) ในการกระทำที่ได้ล่วงเกินด้วยกายกรรม วาจากรรม มโนกรรม ซึ่งเป็นนัยการแสดงความรัก ความศรัทธาและความกตัญญูต่อบุคคลที่เป็นอัตลักษณ์ในท้องถิ่น

2.4 การใช้สัมป่อยในพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ชุมชนล้านนาจะใช้ฝักสัมป่อยในพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์เมื่อดวงชะตาชีวิตกำลังตกต่ำที่เรียกว่า ชิด ซึ่งส่งผลให้ชีวิตเกิดความลำบาก พบเจอแต่สิ่งเลวร้าย ไม่เป็นมงคล ก็จะใช้น้ำสัมป่อยเพื่อช่วยบรรเทาทุกข์ให้เบาบางลงไป (จักรพงษ์ อินฟู, 2564) ตลอดจนการนำสัมป่อยมาใช้ในการทำน้ำพระพุทธมนต์และพิธีรดน้ำมนต์เพื่อช่วยล้างสิ่งที่ไม่เป็นสิริมงคลออกจากตัว

2.5 การใช้สัปปายะเพื่อชำระล้างไทยธรรมให้บริสุทธิ์ การใช้สัปปายะเพื่อปรุงแต่งให้เป็นน้ำขมมันสัปปายะ ประพรมให้สิ่งที่จะถวายแด่พระสงฆ์ เพื่อให้เป็นของบริสุทธิ์ ก่อนที่จะประเคนหรือถวายแด่พระสงฆ์ โดยเชื่อว่า น้ำสัปปายะเปรียบเสมือนสิ่งที่บริสุทธิ์ มีความศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ไทยธรรมบริสุทธิ์ใสสะอาดปราศจากมลทิน ก่อให้เกิดความบริสุทธิ์ทางกาย วาจาและจิตใจ

3. การตีคุณค่าเชิงสัญลักษณ์พิธีกรรมการใช้สัปปายะในล้านนา การใช้สัปปายะในวัฒนธรรมล้านนาสะท้อนให้เห็นค่านิยมทางสังคมและประเพณีปฏิบัติที่ยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่โบราณกาล โดยเชื่อมโยงเข้ากับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยการทำเป็นน้ำอบน้ำหอมที่เรียกว่า น้ำสุคันโธทกะ ซึ่งมีพลาณภาพในการขับไล่ภูตผี ปีศาจ เสนียดจัญไร และเป็นการเพิ่มความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ทำให้สัปปายะเป็นสิ่งที่มีความค่าเชิงสัญลักษณ์ ดังต่อไปนี้

3.1 การตีคุณค่าเชิงความเชื่อ ตามคติและความเชื่อเกี่ยวกับสัปปายะในวัฒนธรรมล้านนาที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อที่ปรากฏในพรหมจักรเกี่ยวกับพญาควายทรรพาทและทรรพี เมื่อทรรพีได้รับหยดน้ำที่ตกจากสัปปายะจนเกิดพละกำลังจนได้ฆ่าพญาควายทรรพาทผู้พ่อ ในประเด็นนี้พระครูปริยัติสุนทร (2564) ได้ให้ความเห็นว่า การใช้สัปปายะยังเกี่ยวกับความเชื่อด้านลบ เช่น การปลดปล่อยความทุกข์ การขับไล่สิ่งชั่วร้าย สิ่งอัปรีย อัปมงคล ภูตผี ปีศาจ และความเชื่อด้านบวก เช่น การทำไทยธรรมให้บริสุทธิ์ การคืนความบริสุทธิ์ของเวทมนตร์คาถาเมื่อทำผิดครู การสร้างสิริมงคลเพื่อเพิ่มความขลังของวัตถุมงคลและคาถา และการแสดงความกตัญญูตเวทิตาเพื่อขอขมาโทษ

3.2 การตีคุณค่าเชิงภูมิปัญญาท้องถิ่น สัปปายะมีสรรพคุณเป็นผักและสมุนไพรที่มีสรรพคุณทางด้านโภชนาการและใช้ในการดูแลสุขภาพทางสรีระร่างกายได้

3.3 การตีคุณค่าเชิงพิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวล้านนา ตั้งแต่เกิดกระทั่งตายจะใช้สัปปายะประกอบพิธีกรรมทั้งที่เป็นงานมงคลและอวมงคล ทำให้สัปปายะเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ทางด้านพิธีกรรมที่จะช่วยปิดเป่า ป้องกัน ขจัดสิ่งไม่ดีไม่งาม และเป็นการเรียกความขำ (ความขลัง) ส่งเสริมอำนาจให้แก่ผู้ที่มีคาถาอาคม

3.4 การตีคุณค่าเชิงหลักคำสอน พิธีกรรมตามความเชื่อทางด้านศาสนาจะช่วยเหลือหลอมจิตวิญญาณให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ยังสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม เช่น ความกตัญญูตเวทิตาต่อบุพการีผู้ให้กำเนิด และโทษที่ตนกระทำต่อบิดามารดา ตลอดจนการสอนสังคมให้ดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาที่สะท้อนให้

เข้าใจถึงบาปบุญคุณโทษ สัมป่อยถูกนำมาใช้เพื่อเป็นปริศนาธรรมให้ผู้พบเห็นได้เข้าใจหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สอดรับและส่งเสริมความเชื่อในท้องถิ่น ทั้งเป็นประเพณีปฏิบัติในรูปแบบของพิธีกรรม การสะท้อนในการกระทำกรรมหนัก (ลูกทรพี) และการสะท้อนในรูปแบบพุทธศิลป์กรรม เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนัง สถาปัตยกรรมเกี่ยวกับพญาคูวายทรพีทรรพา เพื่อจรรโลงไว้ซึ่งความดีงามแก่พุทธศาสนิกชนต่อไป

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยนี้สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

ตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 ตามคติ ความเชื่อและการใช้สัมป่อยในพิธีกรรมในล้านนาอันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการนำสัมป่อยมาใช้ดำรงชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงตาย ซึ่งเป็นความเชื่อที่ได้รับการทอดถ่ายทอดตามวรรณกรรมหรือคติในล้านนาที่อยู่บนพื้นฐานความเลื่อมใสทางพระพุทธศาสนากับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นแบบแผนและบรรทัดฐานในสังคม สอดคล้องกับวิราภา เลหาเพ็ญแสง (2545) ที่ได้ศึกษาการวิเคราะห์ตำนานภาคเหนือเพื่อการสอนวรรณกรรมท้องถิ่นที่เกิดจากความเชื่อที่เชื่อมโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิปาฏิหาริย์ และหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีการผสมผสานแนวความเชื่อดั้งเดิม สัมป่อยก็เช่นเดียวกันที่เกิดจากความเชื่อว่า เป็นพืชที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ขจัดสิ่งชั่วร้าย เป็นสิริมงคล และถูกนำมาใช้ให้กลมกลืนกับวัฒนธรรมตามความเชื่อในชุมชนล้านนา แม้ว่าสัมป่อยเป็นพืชสมุนไพรเติบโตในแต่ละท้องถิ่นและมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันที่นำมาเป็นอาหารและยาสมุนไพร ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาเกรียงไกร แก้วไชยะ (2553) ที่ได้ศึกษารูปแบบที่เหมาะสมของการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาของสังคมไทยที่มีความเชื่ออำนาจพิเศษที่สามารถให้คุณและโทษแก่มนุษย์ เช่น ผีสาว เทวดา เทพเจ้า ซึ่งความเชื่อดังกล่าวเป็นการผสมกลมกลืนผี พุทธและพราหมณ์ทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมที่ใช้พิธีกรรมเป็นสิ่งให้กำลังใจแล้วนำคติธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตจึงจะเป็นรูปแบบการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมที่เหมาะสม ซึ่งการใช้สัมป่อยถูกนำมาใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อแสดงให้เห็นถึงความบริสุทธิ์ ความเป็นมงคล ความใสสะอาดและการขจัดปัดเป่าสิ่งเลวร้ายให้หลีกพ้นไป ทำให้สังคมล้านนามีอัตลักษณ์แห่งการใช้พืชมงคลในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกิดจากอิทธิพลทางคติและความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 พิธีกรรม คุณค่า และการตีความเชิงสัญลักษณ์พิธีกรรมการใช้สัมป่อยในล้านนาเกิดจากความเชื่อท้องถิ่นที่สะท้อนถึงพื้นฐานชีวิต

ประเพณี วัฒนธรรมและชาติพันธุ์ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ซึ่งพิธีกรรมเป็นพื้นฐานเบื้องต้นในการแสดงความเคารพ ความศรัทธา ความเกรงกลัวและการสืบสานวัฒนธรรมบนวิถีแห่งธรรมชาติในชุมชน ยุพิน เข้มมุกด์ (2554) ได้อธิบายความเชื่อและพิธีกรรมที่เปรียบเสมือนเป็นสายใยแห่งวัฒนธรรมในล้านนาที่มีความหลากหลายตามความเชื่อและสัมพันธ์กับธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการดำเนินชีวิต โดยพิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมวิถีธรรมชาติที่มีคุณค่าต่อจิตใจที่เชื่อมโยงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและธรรมปฏิบัติที่นำสืบทอดมาใช้ในประเพณีสิบสองเดือนในล้านนา สอดคล้องกับมณี พยอมยงค์ (2543) ที่ได้กล่าวถึงความเชื่ออันเป็นจารีตขนบธรรมเนียมตามวิถีชีวิตของบรรพบุรุษมาประยุกต์ใช้ในสังคม เป็นเครื่องหมายแสดงอัตลักษณ์ คุณค่าและความงดงามทางด้านวัฒนธรรมในล้านนา และสืบทอดถือเป็นวิธีการปฏิบัติที่ถูกใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมและความเชื่อที่เชื่อมโยงกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ถ่ายทอดให้แก่ชุมชนล้านนา (สีมา อนุรักษ์ และประชิด สกฤษณ์พัฒน์, 2551) ทำให้สืบทอดมีความสำคัญต่อพิธีกรรม เช่น การช่วยเหลือให้เกิดความมั่นคงทั้งทางร่างกายและจิตวิญญาณเมื่อทำพิธีกรรมงานมงคลและการทำให้เกิดความบริสุทธิ์แก่ผู้ตายในงานอวมงคล นอกจากนี้ สืบทอดยังเป็นเครื่องหมายแห่งการแสดงความเคารพ การสักการบูชาและการใช้เพื่อล้างอาถรรพ์ คืบความขลังทางด้านไสยศาสตร์ต่าง ๆ ตลอดถึงการนำมาใช้เป็นการชำระล้างไทยธรรมให้เป็นของบริสุทธิ์ก่อนถวายแด่พระสงฆ์ เพื่อให้ไทยธรรมสะอาดหมดจดปราศจากมลทิน พิธีกรรมและคุณค่าการใช้สืบทอดในวัฒนธรรมล้านนาจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญตามความเชื่อในท้องถิ่น และถูกนำมาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกาย เช่น การใช้เป็นส่วนประกอบทางอาหารหรือยาสมุนไพรรักษาโรคต่าง ๆ ขณะเดียวกันคุณค่าทางด้านจิตใจที่เป็นแก่นสารที่สำคัญในวัฒนธรรมล้านนาที่นำสืบทอดเป็นยาวิเศษในการประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ทุกประเภท และเป็นการแสดงถึงความบริสุทธิ์ใจ ความตั้งใจ ความเคารพนับถือ ความศรัทธา การขอโทษ/ขมาโทษ และความเป็นมงคลต่อการใช้ชีวิตร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุขตามหลักความเชื่ออันเป็นอัตลักษณ์แห่งความดีงามของสังคมล้านนา

การตีความเชิงสัญลักษณ์พิธีกรรมการใช้สืบทอดในล้านนาที่สะท้อนความเป็นสังคมแห่งประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามที่สืบสานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และเป็นการแสดงให้เห็นถึงแบบแผนทางสังคมที่เชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติที่มีผลต่อการใช้ชีวิต เช่น ผีสิง เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งสืบทอดเป็นอีกหนึ่งลักษณะที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าเชิงสัญลักษณ์แห่งวัฒนธรรมล้านนาที่มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือ

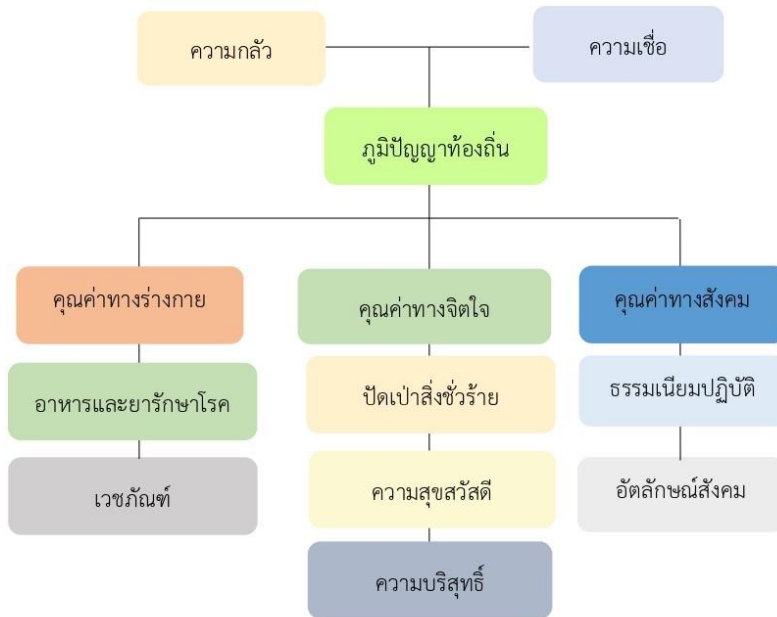
ธรรมชาติเพื่อต้องการให้ตนเองอยู่รอดในสภาพแวดล้อมตามความเชื่อนั้น ๆ สอดคล้องกับสุจิตต์ วงษ์เทศ (2548) ที่ได้กล่าวถึงพิธีกรรมที่เกิดจากการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติควบคุมอย่างเข้มงวด อำนาจเหนือธรรมชาติเป็นจินตนาการที่เกิดจากความกลัวและความไม่รู้ของคนจึงทำให้เกิดความเชื่อ เช่น ผีสง ความเชื่อทุกอย่างเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งที่ผลักดันให้เกิดศาสนาและมีพิธีกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางความเชื่อของบุคคลและกลุ่มชน การใช้สัมปอยในพิธีกรรมได้แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในอัตลักษณ์ของชาวล้านนา ดังนี้

2.1 คติและความเชื่อเกี่ยวกับสัมปอยในวัฒนธรรมล้านนาที่เชื่อว่า เป็นการปลดปล่อยความทุกข์ อับมงคล รวมถึงการสร้างสิริมงคล เพิ่มความขลังของวัตถุมงคล การแสดงความกตัญญูทวดเวทิตาเพื่อขอขมาโทษ ซึ่งเป็นความเชื่อที่เกิดจากองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดแทรกหลักการทางพระพุทธศาสนา รวมถึงความเป็นมาของแต่ละท้องถิ่นที่มีจารีตประเพณีอันเป็นสัญลักษณ์แห่งชุมชนนั้น ๆ สอดคล้องกับพระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) (2548) ที่กล่าวถึงองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่ทำให้ทราบประวัติศาสตร์ ศาสนาและวัฒนธรรมของสังคมล้านนาที่เชื่อมโยงกับหลักการปฏิบัติที่นำไปสู่การสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคม วัฒนธรรม จารีตประเพณี โดยมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อและหลักศีลธรรมของคนในสังคมปัจจุบัน และมีวิธีการนำความรู้ที่เป็นคำสอนมาสืบทอดผ่านวรรณกรรมและหลักการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ เพื่อเป็นเครื่องมือในการกล่อมเกลาคณะธรรมจริยธรรม และทอดถ่ายความรู้ทางภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2557)

2.2 สัมปอยเปรียบเสมือนลมหายใจทางพิธีกรรมในล้านนาที่เป็นการสอดแทรกคำสอน กฎการอยู่ร่วมกัน จารีตประเพณีและหล่อหลอมจิตวิญญาณให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข เข้าใจการดำเนินชีวิต รู้ถึงการกระทำที่ก่อให้เกิดบาปบุญคุณโทษ สอดคล้องกับกริช อินเต็ม (2557) ที่ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมที่มุ่งเน้นการสร้างเสริมความเลื่อมใสศรัทธาต่อการผสมผสานวิถีชีวิตในท้องถิ่นล้านนาให้เกิดความเกรงกลัวต่อบาป เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ การปฏิบัติตนตามกรอบของคุณธรรมจริยธรรมและส่งเสริมความเชื่อการใช้สัมปอยในพิธีกรรมในท้องถิ่น

องค์ความรู้จากการวิจัย

พิธีกรรมและคุณค่าการใช้สัมปอยในวัฒนธรรมล้านนาที่เกิดจากคติ ความเชื่อ และคุณค่าเชิงสัญลักษณ์สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ ดังนี้

ภาพ 1 คติ ความเชื่อและคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ในการใช้สัมป่อยในวัฒนธรรมล้านนา

การเกิดพิธีกรรมและการใช้สัมป่อยในวัฒนธรรมล้านนาที่เกิดจากคติ ความเชื่อ คุณค่า และเชิงสัญลักษณ์เกิดจากปัจจัย 2 อย่าง ได้แก่

1. ความกลัว มนุษย์มีพื้นฐานจากความเกรงกลัวต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ และสัมป่อยถูกนำมาใช้เพื่อช่วยบรรเทาความเกรงกลัวภัยต่าง ๆ ที่มนุษย์รับรู้ได้ ซึ่งวัฒนธรรมล้านนาเชื่อว่า สัมป่อยเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์และสามารถช่วยเหลือ ปกป้องคุ้มครอง ขับไล่สิ่งชั่วร้าย และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่คอยบรรเทาความทุกข์ และสร้างความมั่นใจให้ต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการดำเนินชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. ความเชื่อ การสร้างความเชื่อมั่นในการดำรงชีพของมนุษย์อาศัยความเชื่อ ซึ่งจะทำให้เกิดรูปแบบการปฏิบัติที่เป็นประเพณีที่อาศัยพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อตอบสนองและบำบัดความทุกข์แก่มนุษย์ พิธีกรรมในล้านนาก็เช่นกันอาศัยปัจจัยข้างต้นส่งผลต่อวิถีความเป็นอยู่ในชุมชนล้านนาจนกลายเป็นกัมมปัญญาท้องถิ่นที่สืบสานและปฏิบัติสืบต่อกันมา และพิธีกรรมที่เกิดจากกัมมปัญญาท้องถิ่นได้ใช้สัมป่อยเป็นองค์ประกอบในพิธีกรรม อันสะท้อนให้เห็นคุณค่าทางพิธีกรรมและวัฒนธรรมล้านนา ดังนี้

2.1 คุณค่าทางร่างกาย ความเจริญเติบโตทางด้านร่างกายเป็นปัจจัยที่สำคัญเบื้องต้นต่อการดำเนินชีวิต โดยร่างกายจะต้องแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสัมป่อยมีคุณค่าทางด้านร่างกายจากความรู้ท้องถิ่นที่ได้สั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกัน โดยการนำสัมป่อยมาใช้ประโยชน์ต่อร่างกาย ได้แก่ 1) อาหารและยารักษาโรค สัมป่อยเป็นพืชสมุนไพรที่มีประโยชน์ในการประกอบอาหาร เพราะรสชาติเปรี้ยวที่สามารถใช้ปรุงและดับคาวจากอาหารได้ ตลอดถึงการใช้ประโยชน์ในการบรรเทาอาการเจ็บป่วย เช่น อาการไอ ขับเสมหะ บรรเทาอาการปวดเมื่อย 2) เวชภัณฑ์ ความเปรี้ยวของสัมป่อยสามารถนำมาใช้เป็นเวชภัณฑ์ที่เป็นผลิตภัณฑ์บำรุงผิว เช่น ทำสบู่ ยาสระผม ตลอดถึงการใช้ขัดเครื่องเงิน

2.2 คุณค่าทางจิตใจ สัมป่อยถูกนำมาใช้ตามหลักความเชื่อทางท้องถิ่นกับความเชื่อทางด้านพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ โดยเชื่อว่า สัมป่อยมีคุณค่าทางด้านจิตใจ ได้แก่ 1) ปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย สัมป่อยเป็นพืชมงคลที่มีสรรพคุณในการปลดปล่อยสิ่งชั่วร้าย เสนียดจัญไรออกจากตนเองและครอบครัว รวมถึงการป้องกันมิให้เกิดการใส่ของหรือมนต์ดำ เป็นพืชมงคลที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการคุ้มครองภัยด้านต่าง ๆ 2) ความสุขสวัสดิ์ ความเชื่อท้องถิ่นสัมป่อยจะช่วยให้เกิดความสุขสวัสดิ์ ไร้โรคภัย ทำให้ชีวิตประสบสิ่งที่เป็นมงคล ความมีสง่าราศีแก่ผู้ใช้ 3) ความบริสุทธิ์ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สัมป่อยทำให้ปัจจัยสี่ของกลายเป็นสิ่งบริสุทธิ์ แม้กระทั่งคาถาหรือมนต์เสื่อมก็สามารถทำให้กลับคืนมีอหิทธิฤทธิ์ได้ดังเดิม

2.3 คุณค่าทางสังคม ความงดงามทางด้านวัฒนธรรมที่สะท้อนความเป็นระเบียบแบบแผนที่ได้รับสืบทอดเป็นมรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างความภาคภูมิใจในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่บ่งบอกถึงความงดงามและความสงบสุขของท้องถิ่น โดยการใช้สัมป่อยในการประกอบพิธีกรรมในสังคมล้านนาได้สร้างคุณค่าการอยู่ร่วมกัน ได้แก่ 1) ธรรมเนียมปฏิบัติ การใช้สัมป่อยถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าทางสังคม โดยกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นงานมงคล งานอวมงคล การแสดงมุทิตาสักการะในการเคารพบูชาผู้มีอุปการคุณ เช่น พ่อแม่ ปู่ย่า ตายายตามประเพณีดั้งเดิมของท้องถิ่นจำเป็นต้องมีสัมป่อยเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ เพราะความเชื่อการปลดปล่อยสิ่งชั่วร้ายและการทำให้เป็นสิ่งบริสุทธิ์ตามจารีตประเพณีดั้งเดิม 2) อัตลักษณ์สังคม การใช้สัมป่อยเป็นอัตลักษณ์ที่มีเฉพาะในภาคเหนือ แม้ว่าพื้นที่อื่น เช่น ภาคใต้ ภาคอีสาน ภาคกลาง จะนำสัมป่อยมาใช้ในการประยุกต์เป็นอาหาร ยาและเวชภัณฑ์ก็ตาม แต่ก็ไม่ได้โดดเด่นเหมือนสังคมล้านนาที่แฝงด้วยความ

เชื่อในพลาณภาพของไม้มงคลอย่างสัมป่อย ทำให้พิธีกรรมท้องถิ่นที่ใช้สัมป่อยแสดงถึงอัตลักษณ์เฉพาะในสังคมล้านนาที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน

สรุป

คติและความเชื่อการใช้สัมป่อยในพิธีกรรมสะท้อนให้เห็นคุณค่าทางด้านร่างกายในการใช้สัมป่อยเป็นส่วนประกอบของอาหารและยาสมุนไพรบรรเทาเจ็บไข้ได้ป่วย และใช้ในการชำระล้างร่างกายในการขจัดผิวงู รวมถึงคุณสมบัติที่สัมป่อยมีรสเปรี้ยวก็ถูกนำไปใช้ในการขจัดคราบเครื่องเงิน การใช้เพื่อสร้างขวัญกำลังใจ ขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายตามความเชื่อ และแสดงให้เห็นถึงความบริสุทธิ์ทั้งการขอขมาโทษ การนำไปใช้แก้คุณไสย การทำให้ไทยธรรมเป็นของบริสุทธิ์ ซึ่งถือเป็นกุศโลบายชุมชนในการสร้างความสามัคคีและความเป็นอัตลักษณ์แห่งชุมชนในล้านนาอย่างแท้จริง

ดังนั้น พิธีกรรมและคุณค่าการใช้สัมป่อยในวัฒนธรรมล้านนาจึงเป็นการสืบสานคติ ความเชื่อ พิธีกรรมและคุณค่าในการใช้สัมป่อยที่แสดงให้เห็นคุณค่าทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และเป็นการจรรโลงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นเอกลักษณ์อันดีงามในวัฒนธรรมล้านนา ซึ่งแฝงไปด้วยหลักการปฏิบัติ แก่นคิดและพุทธธรรมที่สั่งสอนให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นการส่งเสริมคุณค่าทางภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สัมป่อยเพื่อแสดงความเคารพ ความยำเกรงและการมีจิตใจที่บริสุทธิ์ที่บ่งบอกถึงประเพณีและพิธีกรรมตามความเชื่อที่ถือปฏิบัติจากบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันได้อย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- กริช อินเต็ม. (2557). *ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่องมหาวิบาก*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จักรพงษ์ อินฟู. (2564). ปู่จ่านบ้านหลุก ตำบลนาครี อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง. *สัมภาษณ์*. 2 พฤษภาคม.
- ณรงค์ ปัดแก้ว. (2564). *รักษาการผู้อำนวยการสำนักวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*. *สัมภาษณ์*. 2 พฤษภาคม.
- ทรงศักดิ์ ปรามงค์วัฒนากุล. (2557). *วรรณกรรมคำสอนของล้านนา: ลักษณะเด่น ภูมิปัญญา และคุณค่า*. เชียงใหม่: หจก.วนิดาการพิมพ์.
- ประคอง กระแสชัย. (2524). *วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องพรหมจักร: การศึกษาเชิงวิเคราะห์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- พระครูปริยัติสุนทร. (2564). รองเจ้าคณะอำเภอแม่ทะ เจ้าอาวาสวัดสันฐาน ตำบลป่าตัน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. *สัมภาษณ์*. 2 พฤษภาคม.
- พระมหาเกรียงไกร แก้วไชยะ. (2553). รูปแบบที่เหมาะสมของการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องเทพในพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเพื่อความสงบสุขของสังคมไทยในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอู่่น). (2548). การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสส์และคัมภีร์เทคนิ์ในเทศกาลต่าง ๆ ของล้านนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มณี พยอมยงค์. (2543). *ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย*. เชียงใหม่: ส. ทรัพย์การพิมพ์.
- ยุพิน เข้มมุกต์. (2554). *ความเชื่อ พิธีกรรม สายใยในวิถีล้านนา*. เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์.
- ลมูล จันทร์หอม. (2538). *วรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา*. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮ้าส์.
- วิราภา เลหาเพ็ญแสง. (2545). *วิเคราะห์ตำนานภาคเหนือเพื่อการสอนวรรณกรรมท้องถิ่น*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สิงฆะ วรรณสัย. (2522). *ชาดกนอกนิบาตเรื่องพรหมจักร: รามเกียรติ์ฉบับสำนวนภาษาลานนาไทย*. เชียงใหม่: โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สีมา อนรรักษ์ และประชิด สกฤษณ์พัฒน์. (2551). *มรดกคนล้านนาประเพณีและวิถีชีวิต*. กรุงเทพมหานคร: ซีแอนด์เอ็น.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2548). *คำแนะนำในหนังสือประเพณี 12 เดือน. ใน ปราณี วงษ์เทศ. ประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมเพื่อความอยู่รอดของคน*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2546). *วรรณกรรมล้านนา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.